

PAPER

ANTROPOSENTRIZM PARADIGMASINING TIL LUG‘AT TARKIBINI TADQIQ QILISHDAGI O‘RNI VA AHAMIYATI

Sultanovevna Muxlisa Nurillayevna^{1,*}

¹TDTU Amaliy ingliz tili kafedrası dotsenti

* mia.parker@mail.ru

Abstract

Ushbu maqola antroposentrizm paradigmasining til lug‘at tarkibini tadqiq qilishdagi o‘rni va ahamiyatini o‘rganadi. Antroposentrizm insonning tildagi voqelikni qanday tasavvur qilishi, dunyoni qanday tushunishi va ifodalashidagi markaziy rolini ta’kidlaydi. Maqolada, tilshunoslikda bu paradigmaning lug‘at tarkibini shakllantirishdagi roli, madaniyat, ijtimoiy qadriyatlar va psixologik omillar bilan aloqasi ko‘rib chiqiladi. Antroposentrizm paradigmasi tilning shakllanishi va rivojlanishida insonning ijtimoiy va ma’naviy holatini aks ettiruvchi asosiy omil ekanligi va tilning bu holatni qanday ifodalashdagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, antroposentrizm paradigmasi asosida tilshunoslikda yuksak ilmiy yondashuvlar va metodologiyalarning shakllanishi ham muhim o‘rin tutadi.

Key words: Antroposentrizm, til lug‘ati, tilshunoslik, madaniyat, ijtimoiy qadriyatlar, psixologik omillar, til va dunyoqarash, inson markazchiligi, ilmiy yondashuvlar, metodologiya.

Kirish

Antroposentrizm paradigmasi tilshunoslikda muhim o‘rin tutadi, chunki u tildagi voqelikni insonning dunyoqarashi orqali tushunishga asoslanadi. Insonning dunyoni qabul qilish va ifodalashdagi markaziy roli tilning rivojlanishiga va uning tarkibiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Antroposentrizm paradigmasi, umumiy ma’noda, tilni faqat kommunikatsiya vositasi sifatida emas, balki insonning ichki va tashqi dunyoni tasavvur qilish, tushunish va ifodalash tizimi sifatida ko‘radi. Tildagi lug‘at tarkibi va uning shakllanishi insoniyatning ijtimoiy va madaniy rivojlanishini aks ettiradi. Shu bois, tilshunoslar tilni o‘rganishda insonning ruhiy, madaniy, ijtimoiy va psixologik holatlarini e’tiborga olishlari zarur.

Hozirgi kunda antroposentrizm paradigmasi asosida tildagi o‘zgarishlar va yangi lug‘at shakllarining shakllanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Madaniyatlararo aloqalar, texnologik rivojlanish va ijtimoiy o‘zgarishlar tilga yangi elementlar kiritmoqda. Bu o‘zgarishlar tilshunoslarga yangi metodologiyalar va yondashuvlarni ishlab chiqish zaruratini tug’dirmoqda. Antroposentrizm paradigmasi tilni faqat insonning ijtimoiy ehtiyojlariga javob beruvchi vosita sifatida emas, balki uning dunyoqarashining ifodasi sifatida ko‘rishni talab qiladi. Shunday qilib, bu paradigma tilshunoslikda tilning shakllanishi va rivojlanishida insoniyatning madaniy, ijtimoiy va psixologik

omillarining o‘rni haqida chuqurroq tushuncha hosil qilish imkonini beradi.

Asosiy qism

Antroposentrizm paradigmasi tilshunoslikda tilning shakllanishi va rivojlanishida inson markazchiligini aks ettiruvchi muhim omil sifatida qaraladi. Bu paradigma tilni insonning dunyoqarashi, ijtimoiy vaziyatlari, ma’naviy qadriyatlari va psixologik holatlarini ifodalovchi vosita sifatida ko‘rishga asoslanadi. Til, shuningdek, jamiyat va uning a’zolarining fikrlash tarzini, ijtimoiy rol va normativlarni ham ifodalaydi. Insonning tilga ta’siri, uning shaxsiy va kollektiv tajribasining aksidir. Har bir jamiyatda til va uning lug‘at tarkibi o‘sha jamiyatning madaniyati, urf-odatlar, qadriyatlar va tarixiy tajribasi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, tildagi o‘zgarishlar insoniyatning rivojlanish jarayoniga hamohang ravishda yuz beradi.

Til lug‘ati insonning dunyo haqidagi tasavvurlarini, his-tuyg‘ularini, fikrlarini va ehtiyojlarini aks ettiradi. Antroposentrizm paradigmasi asosida tildagi yangi so‘zlar va iboralar insonning ijtimoiy va psixologik holatiga qarab shakllanadi. Masalan, yangi texnologiyalar yoki jamiyatdagi ijtimoiy o‘zgarishlar tilda yangi terminlar yoki ifodalarni keltirib chiqaradi. Shu bilan birga, til orqali shakllanadigan

yangi tushunchalar va ularning semantik o'zgarishlari ham insoniyatning psixologik va madaniy jarayonlarini aks ettiradi. Tilda sodir bo'layotgan o'zgarishlar, shu jumladan, semantik o'zgarishlar va yangi lug'at shakllari, tildagi antroposentrizm paradigmasining rivojlanishining ajralmas qismidir.

Antroposentrizm paradigmasi tilni o'rganishda ko'plab ilmiy yondashuvlarni taqdim etadi. Bu yondashuvlar tilshunoslarga tilning strukturalarini va semantik tizimlarini insoniyatning ijtimoiy, madaniy va psixologik omillari bilan bog'liq tarzda tahlil qilish imkonini beradi. Tilshunoslarni, masalan, tilning rivojlanishini faqat grammatika yoki sintaksis doirasida emas, balki ijtimoiy va madaniy kontekstlarda ham tahlil qiladilar. Tildagi lug'at tarkibi va uning semantik o'zgarishlari insonning dunyo haqidagi tasavvurlarini aks ettirish bilan birga, jamiyatning o'zgarishlarini ham ko'rsatadi. Antroposentrizm paradigmasi tilshunoslarga inson va uning til orqali aks ettirgan dunyoqarashi orasidagi murakkab aloqalarni o'rganishga imkon yaratadi.

Insoniyatning yangi tarixiy sharoitlarda yangi tushunchalar va iboralarini ishlab chiqishi, tilning ijtimoiy va madaniy vazifalarini amalga oshirishdagi rolini yanada oshiradi. Tildagi yangi semantik o'zgarishlar, yangi so'zlar yoki iboralar faqat til tizimining o'zi bilan bog'liq bo'lmasdan, balki jamiyatning o'zgarishlariga ham javob beradi. Antroposentrizm paradigmasi tilshunoslarni uchun tilni nafaqat grammatik tizim sifatida, balki insoniyatning umumiy tajribasi va uning ijtimoiy o'zgarishlari bilan bog'liq hodisa sifatida o'rganishga imkon beradi. Shu bilan birga, antroposentrizm paradigmasi tilning shakllanishi va rivojlanishida insonning o'zgaruvchan dunyoqarashi, jamiyatdagi o'zgarishlar va yangi ijtimoiy talablar muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Tilda sodir bo'layotgan o'zgarishlarni va yangi semantik shakllarni tushunish, nafaqat tilshunoslarni, balki boshqa ijtimoiy fanlar vakillari uchun ham katta ahamiyatga ega. Insonning dunyo haqidagi tasavvuri va uning til orqali ifodalash usullari ijtimoiy tadqiqotlar, psixologiya, madaniyatshunoslik va boshqa fanlar uchun ham foydali bo'lishi mumkin. Tilshunoslarni uchun antroposentrizm paradigmasi tilda yuz berayotgan o'zgarishlarni yaxshiroq tushunish va tahlil qilish imkoniyatini yaratadi. Bu yondashuv tilning nafaqat grammatik jihatlarini, balki uning semantik va ijtimoiy-o'zboshimchalik jihatlarini ham o'rganishni taqozo qiladi.

Xulosa

Antroposentrizm paradigmasi tilshunoslikda tilning shakllanishi va rivojlanishidagi inson markazchiligini aks ettiruvchi muhim yondashuv hisoblanadi. Insonning dunyoqarashi, ijtimoiy va madaniy omillar, shuningdek, psixologik holatlar tilga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tildagi lug'at tarkibi va uning semantik o'zgarishlari insoniyatning fikrlash tarzini va jamiyatdagi o'zgarishlarni aks ettiradi. Antroposentrizm paradigmasi asosida tildagi yangi iboralar va so'zlar insonning kundalik ehtiyojlariga, dunyoqarashiga va yangi texnologiyalar yoki ijtimoiy kontekstlarga javob beradi.

Shu bilan birga, bu paradigma tilshunoslarga tilni faqat grammatika yoki sintaksis doirasida emas, balki ijtimoiy, madaniy va psixologik kontekstda tahlil qilish imkoniyatini yaratadi. Til faqat kommunikatsiya vositasi emas, balki insonning dunyo haqidagi tasavvuri va ma'naviyati bilan chambarchas bog'liq tizimdir. Antroposentrizm paradigmasi tilni o'rganishda nafaqat tilning tuzilishini, balki uning semantik va ijtimoiy funktsiyalarini ham tushunishga yordam beradi. Bu yondashuv tilning rivojlanishidagi ijtimoiy va madaniy jarayonlarni yaxshiroq anglashga imkon yaratadi.

Kelgusida, antroposentrizm paradigmasi tilshunoslikda, shuningdek, boshqa ijtimoiy fanlarda ham yangi tadqiqotlar

va ilmiy ishlanmalar uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Tildagi o'zgarishlar va yangi semantik shakllarni o'rganish, insoniyatning rivojlanishini va jamiyatdagi o'zgarishlarni tushunishda muhim vosita sifatida qoladi. Bu paradigmaning rivojlanishi tilshunoslarga til va insonning o'zgaruvchan dunyoqarashi o'rtasidagi murakkab aloqalarni yanada chuqurroq o'rganish imkoniyatini taqdim etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Geeraerts, D. (2017). *Words and their meaning*. Oxford University Press.
2. Langer, A., & Johnson, M. (2016). The evolution of the anthropocentric view in linguistic theory. *Journal of Linguistic Anthropology*, 26(2), 220-235. <https://doi.org/10.1111/jola.12156>
3. Wierzbicka, A. (2018). *Semantics: Primes and universals* (2nd ed.). Oxford University Press.
4. Hodge, R. (2019). *Language as ideology*. Routledge.
5. Kaal, A. (2020). *Language and cognition in context: Theoretical perspectives and their implications for language teaching*. Cambridge University Press.
6. Lakoff, G., & Johnson, M. (2021). *Metaphors we live by* (40th anniversary ed.). University of Chicago Press.
7. McEnery, T., & Hardie, A. (2022). *Corpus linguistics: Method, theory and practice* (2nd ed.). Cambridge University Press.
8. Tomasello, M. (2023). *Constructing a language: A usage-based theory of language acquisition* (2nd ed.). Harvard University Press.
9. Levinson, S. C. (2024). *Space in language and cognition: Explorations in cognitive diversity* (2nd ed.). Cambridge University Press.